

Ijen samo motiv, včasih celo zazveni pravi verz ljudske pesmi itd. Vidni so tudi sledovi ljudskega pripovedništva. Ljudsko slovstvo je torej v Planinah pustilo »svojevrsten in neizbrisen pečat«.

Med prispevke, ki obravnavajo jezik in stil Zoraničevih Planin, spadajo: *Dalibora Brozovića Djelo Petra Zoranića u razvitku jezika hrvatske književnosti*, Aleksandra Mladenovića *O nekim osobinama jezika Petra Zoranića i drugih dalmatinskih čakavskih pisaca in Josipa Vončine Neke osobine Zoranićeva stila*. D. Brozović je že pred desetimi leti v isti reviji objavil razpravo, v kateri je začrtal izhodišča za preučevanje jezikovnih značilnosti Planin. Zoraničev jezik je mogoče preučevati v treh smereh: kot primer literarnega izraza v neki dobi, nadalje njegove folklorne jezikovne prvine in tretjič, posamezne lingvistične lastnosti, da bi tako lahko določili substancionalne in strukturalne značilnosti piščevega jezika v okvirih splošnih zgodovinsko-dialektoloških raziskovanj. Avtor se najbolj zanima za prvo smer, medtem ko za tretjo meni, da je že relativno dobro obdelana. Po daljšem razpravljanju prihaja do sklepa, da so Zoraničeve Planine delo, ki spada med prioriteta dela hrvaških pokrajinskih književnosti in ki daje skupaj z

drugimi deli relevantne podatke za zgodovino jezikovnega standarda in s tem tudi za zgodovino v mejah, v katerih so pridobitve pokrajinskega obdobja vgrajene v razvoj po letu 1750.

Omeniti velja še zadnje tri sestavke, in sicer: *Vesne Jakić-Cestarić: Imena pastira u Zoraničevim Planinama*, *Lovra Županić: Glazbeni elementi u Planinama Petra Zoranića in Iva Petriciolija Zoranićeve deželje na jednoj suvremenoj karti*.

Na koncu tega dokaj kratkega pregleda prispevkov ob tako pomembnem jubileju v hrvaški literaturi naj zapišem tudi tole: po tematiki zaokrožene posamezne številke revij ali njihovih prilog (v zadnjem času jih na Hrvaškem lahko srečamo npr. v revijah Vidik, Kritika, Zadarska revija itd.) se mi zdi zelo posrečena, relativno cenena in učinkovita oblika seznanjanja javnosti s prerezi najnovejših spoznanj o pomembnih vprašanih splošnega kulturnega in literarnega razvoja, o posameznih osebnostih, obdobjih, smereh itd. Zato ne bi bilo napak, če bi kaj takega večkrat poskusili tudi na Slovenskem (zglede primer je seveda prva številka 17. letnika Šlavistične revije, ki je posvečena Ivanu Cankarju).

Gregor Kocijan
Ljubljana

PRIMOŽ KOZAK: LEGENDA O SVETEM CHE*

Kozak je svojo zadnjo dramo napisal na osnovi znanih dogodkov okrog Che Guevare, ki že danes veljajo za legendarne, Che sam pa je postal eden največjih mitov današnjega časa. Ni tako važno, ali se dramska fabula res ujema z dejanskimi dogodki, ki niti niso povsem jasni, bistveno je, da gre za mit, simbol in za njegov pomen. Mnogi dokazujejo, da je bil Che Guevara navaden avanturist, pustolovec; levo usmerjeni mladini po svetu predstavlja simbol njenega (predvsem emocionalnega) uporništvaja; v zvezi s tem moremo razumeti strah obstoječih oblasti pred tem mitom, ki jih vznemirja in jim morda celo raste čez glavo: Kozaku pa pomeni Che večnega iskalca jasne palače, simbol idealnega hotenja; pomeni človeka, ki hoče biti odrešenik ljudstev, pa končno spozna, da je nad njim samim še nekaj, kar ga določa, da ne more izpeljati načrta. Kozak ga tako poviša v svetnika, v žrtev krutega in nepravičnega sveta.

*Primož Kozak, *Legenda o svetem Che*, Znamenja 7, Založila Obzorja, Maribor 1969

Skupna točka vsem tem mišljenjem (in verjetno tudi resničnemu Che Guevari) je čustvo, čustveno reagiranje, romantičnost te osebnosti. V njem je vseskozi prisoten konflikt med čustvom in razumom, ki ga skuša reševati s skrajnim naporom, včasih celo s trmo; Che hoče naravnost z glavo skozi zid ter noče videti in slišati ničesar okrog sebe. — V drugi polovici drame, ko čustvo vse bolj prevladuje (prevlada pa v vsaki situaciji, ki kaže zametke urejenosti), reče Andresu: »Jaz sem hotel drugače!... Od začetka bi bilo treba vse drugače. Jaz čutim, jaz to natanko čutim!... Nekaj novo! Ne vem, kaj, ampak vleče me — z glavo se bom pognal naprej, naj bo, kar hoče, z glavo naprej, in oči bom zaprle« (str. 67). — »Čutiti« je pri njem navadno pred »vedeti«. Vedno se izkazuje njegov močni individualizem in pa paradoks v njem, ko hoče po eni strani jasno palačo, po drugi pa sovraži vsako urejenost, trdnost, in zagovarja tako imenovano permanentno revolucijo. — Che nikoli ne zna reš analizirati svojih postopkov, svojih izbruhov, v njem je vedno še nekaj, česar

si niti sam ne zna razložiti. Tanja ve, kje je njegov problem: »Jasna, silna stavba, kjer ima vsak svoj dom in svojo nalogo. To je revolucija.« — Che: »Pa jaz to hočem! Jaz to ves čas hočem. Jasno palačo!« — Tanja: »Nočeš! Ker ne razumeš! Ni nasprotnik tisti, ki je najbolj nevaren in ni sovražnik, ki se ga je najhujše bati. Sovražnik, neodtujljivi in zmeraj navzoči sovražnik je človek sam sebi. Vsak sam sebi« (str. 24). — Ko se Andres ponudi, da naredi red na Kubi, ga Che zavrne: »Ti? Nikoli! Fantastom ne zaupam«. Malo prej pa očita Tanji: »...Ti nikoli ne boš nič prikrija, ker ti manjka fantazije.« Tanji hudo zameri, ko izreče tákole oznako: »Kaj so doslej naše zasluge? Burna kri, razgreta čustva, napaka nasprotnika — tudi nekoliko sreče. — Danes smo začeli plačevati.« Ali pa — Tanja: »Veš, moja misel je razumna, Che.« — Che: »Razumna je, dekle, in prav zato mi ni všeč« (str. 44). — Na novico, da je Ramon uskočil, reagira čisto prvinško; enostavno žalosten je: »Moj veseli razbojnik Ramon« (str. 46). Ko Tanja po likvidaciji kmetov stvarno-hladno ugotavlja: »Z okuženim elementom smo imeli opravka«, zavpije Che: »Molči, nesrečal! Kaj nimaš duše, ne vidiš groze, ki se godil! Moje davne sanje, ta silna, ta prožna, ta v trpljenju očiščena ljudska moč! Med sabo se koljejo!« (str. 46). V naraščajoči resignaciji potem celo spoznava, kakšna je njegova pot, njegova usoda. Da bo zvest sam sebi, mora ostati sam, in ta odločitev je dokončna, čeprav ga Tanja svari pred grozo osamljenosti: »Che! Presodi: ti si sam. Nimaš organizacije, nimaš denarja, ne vojske, ne zvez.« — Che: »Vse bolj spoznavam — to je danes moj prvi adut!...« Che: »Jaz ostanem tukaj in se bom tolkel!« — Tanja: »Sam!« — Che: »Sam!« — Tanja: »Che, za božjo voljo — to je smrt!« (str. 25); Tanja: »Zakaj tvoja! Zmota je, ko misliš, da smo sami svoji! Zmota! Za božjo voljo, verjemil! Nobeden ni danes sam svoj! Nobeden, naj to ve, ali ne. Nobeden. Verjemi, le kdor to spozna, je odrešen.« — Che: »Odrešen? Da, temu se pravi odrešen. Jaz bom ostal preklet — zakaj le prekleti, kot vse kaže, lahko kaj opravi!« (str. 70). Tik pred koncem ima Che daljši monolog — še vedno ga muči vrednost lastne odločitve. Njegove zadnje besede pa so: »Ves sem sam in ves sem preklet, ampak jaz nisem voljan. Iz mene raste boj! Iz mene!« (str. 73). To je Chejeva osebna rešitev in hoče nam dopovedati, da je tudi rešitev njegovega hotenja, ki se bo v prihodnosti nadaljevalo (in zmagalo), vendar je tudi njegov propad, njegova smrt in smrt revolucije.

Chejevo pot do njegove odločilne pozicije je mogoče vzporedno ilustrirati tudi s citati, kjer je govora o igri: Ko so v Boliviji, pravi Tanja: »Moje ime je v tej igri na zeleni ploskvi in jaz hočem do kraja.« Za Cheja pa je boj v gozdu čist, drugo je umazana politika: »... tam v gozdu je bilo to drugače, tukaj pa je vse taka pasja smešna in urna igra, ki ti ne da oddiha« (str. 55).

Na Chejevo stran stopa seveda Andres, ki izjavlja: »Nisem vaš mož, Tanja... Jaz se ne klatim po teh goščavah, da bi se tolkel za vas.« — Tanja: »Avanturist!« — Andres: »Se ne klatim! Zato pa bom zdaj tej zabavi kar se da naglo naredil konec! Zahtevam, naj komandant uredi s tabo...« (str. 48). Kajti Andres in Che sta »eno kolo«; Andres: »Prišel si, ker brez mene ne moreš! Nisi sam! Nisi cel! Počen si čez polovico...« (str. 64). Andres predstavlja racionalnega, pametnega, preudarnega človeka, ki misli na osnovi dialektičnih nasprotij. Chejevih preseganj v religiozni, mistični svet, kjer se dotika vprašanj smrti in krščanskega odrešenja ter govori o trpljenju in upanju, Andres ne razume. Le en prizor je, ki nakazuje tudi njegovo ukvarjanje s temi problemi: po bitki, ko Andres riše grozote, ki ostajajo po vojni, pravi Cheju: »...Reči hočem, nekoliko me je sram. Jaz nisem tisti, ki visi na tistem žeblju in oni ni ta, ki je tukaj zabeležen. Zdaj je edino veselje zanj trpljenje, in ko bi bilo po pravici, bi morali ti in jaz in ves svet ječati v isti muki« (str. 36).

Na drugi strani pa je čisto drugačen in poseben lik v drami Tanja. — V Kozakovih dramah so ženske, če so sploh nastopale, igrale povsem obrobne, dramaturško skoraj neutemeljene vloge. Tu pa je Tanja Chejev glavni antagonist, utelešenje organizirane, institucionalizirane revolucije. Posebna pa ni le kot nosilec totalitarne ideje, ampak kot ženska, ki goji do Cheja še neki poseben, svoj, osebni odnos. Ta del njene osebnosti se nekoliko pokaže le v dveh prizorih, takrat pa se izraža z jezikom — zlasti v drugem primeru —, ki je v celotni drami med najbolj lirsko izbranimi: »Glej, danes je moj praznik. Kar je bila tako dolga leta moja najtišja in najbolj moja želja, je zdaj res...« (str. 51-52: »Bil si mi, kakor divji ptič v pasti, razbijal si s perutmi, rane so se ti odpirale in oči so ti žarele v bolni vročici...« (str. 69).

Če upoštevamo še Ramonov in »oficirjev« lik, lahko ugotovimo, da gre v »Legendi« tako pravzaprav za pet stališč do revolucije: za Chejev idealni in totalni koncept

čiste revolucije, ki se zruši med Tanjinim totalitarnim, partijskim sistemom ter delovanjem štaba za pobijanje gverile. Oficir, ki ta štab vodi in predstavlja naslednjo pozicijo do revolucije, je Cheju popolnoma nasproten, gleda pa nanj izključno kot na poklicen primer, sicer pa ima ta oficir »lep dom, s trato pred hišo, ki gleda v dolino...« — In končno je v Ramonu izražen elementaren, preprost, naturen bojevnik, komajda revolucionar, hajduk brez ideologije. Njegov občutek za čast, iz njega izhajajoči užaljenost in maščevalnost, njegov bruhajoči temperament ga privedejo celo v nasprotnikov tabor. — Značilno je, kako je Che pravzaprav tudi tej naravi blizek: »Bil mi je, kakor žila, ki je kmete v tej deželi vezala z mano in po njej je prihajala do mene sveža kri upornikov« (str. 50). — Imamo torej odnose med štirimi koncepti revolucije (čeprav bi za Ramona ne mogli trditi, da ima preiščljeno projekt), odnos med njimi in ostalim svetom, pa še konflikte znotraj posameznih konceptov. Rezultat v drami je propad vseh tipov revolucij in revolucije v današnjem svetu nasploh, prevlada ideja o nemožnosti resnične revolucije v svetu, ki ga vodijo politični štabi. V tem je tudi tragičnost glavnega junaka, ki hoče vse ali nič, pa propade v boju s svetom. Eksplicitnega sporočila nam pa Kozak ne da, igra se zaključki z neznanjo. Če je avtorjeva perspektiva v Chejevi osebnosti, veje iz drame dvom v moč razuma in racionalizma sploh, tudi ironija (za trenutek celo pri Andresu: »Zares, vse je umno narejeno na tem svetu,« str. 64) ter razmišljanje o krščanstvu. Vsekakor so ti elementi nakazani. Iz patosa, preroške in »verske strasti«, zaupanja v ideale, prehaja drama v deziluzijo in burko. Che pravi Andresu: »Vtaknil ti bom rinko v nos, vzel bom frulo in šla se bova razkazovat v cirkus: dva revolucionarja« (str. 66).

Čustvujočo in nerazumno iracionalnost kot novost in Kozakovem zadnjem tekstu nakazuje že sam naslov. Glede na prejšnje oznake njegovih del, ki so bile skope, ostre, povsem objektivne, že kar asketske, pa kaže ta naslov avtorjevo perspektivo, njegovo osnovno misel o temi, ki jo obravnava. Od povsem neosebne oznake prihaja Kozak v novo sfero, na katero nas opozarja že »nepreciznost« naslova: legenda, sveti; prej pa: dialogi, afera, kongres. Vendar pa ob enem ta naslov pomeni konkretizacijo, odmik od abstraktno, povsem splošne oznake stanja ali problema. — Kozakova »sodobna trilogija« predstavlja močno racionalno kompozicijo in velja za tip filozofsko-tezne dramatike Sartrovega

kova, katere značilnosti so v vsebinskem pogledu problem človekovih odločitev v eksponiranih življenjskih situacijah. Osebe v teh dramah so domala filozofsko kategorizirane nosilke avtorjevih in seveda tudi nasprotnih idej, predstavnice ideologij, manj pa psihološko označeni karakterji; ti junaki ne kažejo vseh (oziroma več) elementov svojega bistva, ampak so zreducirani predvsem na intelektualni, razumski del svojih osebnosti. — Prav to pa se je v Kozakovi drami spremenilo — osebe so postale v novi drami večplastne, bolj človeške — bolj realne, teže jih je spraviti v kalup. Tako pri oznaki posameznih oseb kot pri ugotavljanju celotne avtorjeve misli se srečujemo z nedorečenostjo, z nenosmiselnostjo.

V vsebinskem oziroma idejnem smislu gre pri zadnjem »Kozaku« torej za novo »počlovečenje« oseb. Tematsko to dramo najlaže primerjamo z Afero, saj ga v obeh primerih vznemirjajo vprašanja družbene revolucije, čeprav je za obe možna tudi konkretnostna oznaka: naša socialistična revolucija in pa Chejeva parcialna uporniška revolucija znotraj družbene strukture. Iz te primerjave lahko ugotovimo — kar se tiče oseb —, da se nekateri tipi iz Afero podaljšajo v Legendo: Simon /koncept idealne revolucije in zvestobe sebi/ — Che; Marcel /totalitarni koncept/ — Tanja; Bernard /prava ljudska revolucija — Ramon; Andres; ni pa sedaj več tipičnega eksistencialističnega junaka /Kristijan/ in ni predstavnika stvarne revolucije, ni zmagovalca v smeri objektivne resnice /Jeremija/. Tu ne zmagata nihče: Che in Andres propadeta, Tanjina usoda je neznan, Ramon je ponižan in odpade. Revolucija sama postane vprašanje, edino »zmago« pa slavi ameriški štab, torej nekaj, kar je zunaj te revolucije in nad njo /pa ne v vrednostnem smislu/.

— Skladno z vsebinskimi oziroma miselnimi novostmi je Kozak v zadnji drami spremenil tudi jezik, ki je bil prej blizu suhemu, filozofskemu izrazu, zdaj pa se je od izrazito intelektualnega govora premaknil k zelo pogovornemu in po drugi strani k poetičnemu jeziku. Z naslovom »Legenda o svetem Che« se na mnogih mestih sklada tudi prav preroški, biblijski, cankarjansko privzdignjeni stil.

Večkrat gre za ritmizirano prozo, ki jo pogosto obrnjeni besedni red, inverzija. Pogosti so relativni odvisniki, uvedeni s »ki«, in sklepalni »zakaj«, kar daje vtis pridvignjenega stila /»To mi ni všeč, zakaj drugačna je tvoja naloga«, str. 16. »Bra-

nijo naj svoje življenje, zakaj bolnik je, ki jih vodi!«, str. 53/. Naslonitev na Cankarjev stil se kaže tudi v besedju /»... ravnajmo z njim po zasluženju«, str. 30; »... kakor je pisano«, str. 69; »Ko bi bilo po pravici«, str. 66/. S podrobnejšo stilno analizo bo mogoče te relacije natančneje dokazati. — Potrebno bo tudi odgovoriti na vprašanje funkcionalnosti sloga in vsebine. Očitno je, da se je Kozak zavestno odločal za drugačen jezik, pri tem pa je šel tako daleč, da je elemente vzvišenega stila dal tudi osebam in situacijam, s katerimi niso v skladu. Biblijsko-retorični način uporablja Che zlasti v svojih govorih in monologih, manj upravičena je metaforičnost sredi ostro začrtanega idejnega dialoga, ko se odloča Chejeva usoda /Che: »Dobro ste speljali. Enega starega kamerada ste mi odstavili, drugega ste odlikovali, spletili ste se v trdno mrežo in že ste pokrili ljudsko moč in jo stisnili ob tla, da ne more več s perotjo ganiti! — Jaz ukaza razveljavil ne bom —...«, str. 61/. Celo Tanja — tako politično enosmerna in suha — prav pogosto uporablja izbrane konstrukcije /»Resnično je in od nekdaj velja... Zdaj pride misel in rana

se razboli«, str. 25; »Che, en sam sme biti boj, eno samo vodstvo, zakaj le eno je bojišče«, str. 51/. Včasih lahko razkriva to sicer zastrte plasti njenega karakterja, vsekakor pa nas preseneča. Neadekvaten pa je tak stil na primer v oficirjevem izražanju, ki se odbije od sicer povsem groznega jezika /»Sicer pa blago in pametno je treba ravnati, če ne...« str. 42/, ali pa v pogovornem in celo žargonskem jeziku Chejevih častnikov /»En sam bodi zakon... Zakaj začetek greha je tukaj... Sovražnik je govoril skozi njihova usta. Kdor pa je sovražniku enak, ravnajmo z njim po zasluženju!«, str. 30; »Pozdravljeni, ki prihajamo v vaš dom«, str. 35; »Prišla sta z njo in neznanu sta govorila«, str. 49/.

To mešanje, ta dvojnost Kozakovega stila pa se v osnovi vendarle sklada z dvojnostjo njegovega vsebinskega sveta, kjer se nihajoče družita strog ratio in metafizično profetstvo. Kozak se je s to dramo zavestno odmaknil od prejšnje skladnosti in tu, sicer z racionalnim pristopom, prikazal smer v iracionalnost.

Malina Schmidt
Ljubljana

KNJIŽNA POROČILA

10 LET PREŽIHOVE BRALNE ZNAČKE

(Priročnik za estetskopoliterarno vzgojo. Prva knjiga. MK, 1970)

»Pred desetimi leti porojena zamisel o bralnih značkah je prerasla v pomembno kulturno gibanje na Slovenskem. Dobra knjiga z vsemi vrednotami, lepoto in spoznanji je našla pot do mladih generacij, postala je njihova last,« piše v uvodu 93 strani obsegajoče knjižice republiški sekretar za prosveto in kulturo Slavko Bohanec. Res sta pobuda in uresničitev tekmovanja za bralno značko izredno dragoceni, saj je včasih prosvetni delavec sam nemočen ob inflaciji literarne plaže. Prav tekmovanje za bralno značko pa usmerja mladega človeka k lepi knjigi, k domači in tudi tuji klasiki in mu s tem omogoča lastno oblikovanje. — Vrednost knjige je poznana, samo večkrat pozabimo, kako knjigo približati mlademu bralcu. Tisti, ki so pred desetimi leti prvič podelili bralno značko Prežihovega Voranca, so brez dvoma želeli pomagati učencem pri odkrivanju lepega in plemenitega v knjigi.

»10 let Prežihove bralne značke« (uredil Leopold Suhadolčan) ni samo spominski

bilten, ampak je tudi pripomoček učiteljem slovenščine, ki navdušujejo in pripravljajo dijake na tekmovanja za bralne značke, bodisi za Prežihovo, Seliškarjevo, Cankarjevo, Kajuhovo ali katero drugo. Mentorji in organizatorji tekmovanja so s to knjižico dobili ne le dragocen dokument o priljubljenosti in razširjenosti tekmovanja, ampak tudi metodičen priročnik za prosvetarja, da bo znal na neprisljen način pridobiti dijaka za lepo knjigo. O tem lepo piše L. Suhadolčan v članku Rast bralne značke v slovensko kulturno zavest. Knjižica je dragocena še zato, ker v njej pišejo koroški organizatorji in mentorji, ki imajo s pripravami in vodenji tekmovanj največ izkušenj. To so: Stanko Kotnik, Marjan Kolar, Tone Sušnik in omenjeni urednik. Stanko Kotnik je napisal poglavje Deset let bralne akcije med mladino, Tone Sušnik nam je predstavil Prežihove Kotlje, Marjan Kolar pa je prispeval dva članka: Dimenzija otrok in intervju Beseda značkarjev, ki je zanimiv, saj se v njem kaže otrokov odnos do literarnega dela in do pisateljev.